

Tarih: 17/03/2023

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU BAŞKANLIĞINA
ANKARA

SAYI: 2023/12

KONU: Evsiz Yurttaşlara Seçme Hakkı Tanınması Hk.

BAŞVURU KONUSU: Seçmen Kütükleri, 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (STHSKHK) madde 33 gereğince Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne (ADNKS) kayıtlı olan yurttaşlar üzerinden oluşturulmaktadır. Bu durum ekonomik olanaklar başta olmak üzere çeşitli nedenlerle evsiz olan (sokaklarda veya çadırlarda yaşamak zorunda kalan) yurttaşlar bakımından seçme hakkını ortadan kaldırmakta ve dolaylı ayrımcılık oluşturmaktadır.

AÇIKLAMALAR:

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) 2010 yılında, ülkemizdeki insan hakları uygulamaları ve ayrımcılığın izlenmesi ve raporlanması amacıyla kurulmuştur. 18 Yaşını dolduran her yurttaşın seçme ve seçilme hakkına eşit fırsatlarla erişimi ve bu alandaki ayrımcılığın ortadan kaldırılması da için çalışmalar yapmak derneğimizin faaliyet alanı kapsamındadır.

Dünyanın her ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de başta ekonomik olanaklar olmak üzere çeşitli nedenlerle sokakta veya ADNKS kayıtlarına girmeyen çadır vb. yerlerde yaşamını sürdürmek zorunda kalan yurttaşlar bulunmaktadır. Türkiye'de evsiz yurttaşların sayısına

ilişkin herhangi bir resmi istatistiki bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Pazarcık ve Elbistan merkezli depremlerin on ilde yarattığı yıkımın ekonomik sonuçları evsizlerin sayısında artış yaratma potansiyeline sahiptir.

Ülkemizde seçme hakkını kullanmak için Seçmen Kütüğü kaydı esas alınmakta, Seçmen Kütüğü kayıtları ise ADNKS kayıtları üzerinden oluşturulmaktadır. Evsiz insanların oy verme hakkını ortadan kaldıran bu durum gerek Anayasa gerekse de Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere aykırıdır.

Anayasa, seçme ve seçilme hakkını ayırım gözetmeksizin 18 yaşını dolduran her yurttaş için koruma altına almaktadır. Türkiye'nin taraf olduğu Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi seçme ve seçilme hakkını güvence altına almakta ve taraf devletlere sorumluluk yüklemektedir. Bu sözleşmedeki ilgili maddeler şu şekildedir:

Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi

“MADDE 25

Her yurttaş, 2. Maddede belirtilen ayrımlara ve makul olmayan kısıtlamalara bağlı olmaksızın:

(a) Doğrudan doğruya ya da özgürce seçilmiş temsilciler aracılığı ile kamu yönetimine katılma;

(b) Genel, eşit ve gizli oyla belirli dönemlerde yapılan, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden gerçek seçimlerde oy kullanma ve seçilme;

.....”

Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi yetkili organı olan İnsan Hakları Komitesi oy kullanma ve seçilme hakkına ilişkin 1996 yılında kabul ettiği 25 no.lu Genel Yorum'da başvurumuza ilişkin evsizlerin oy kullanma hakkına vurgu yapmış ve gerekli tedbirleri almakla devletleri sorumlu tutmuştur.

“57. Oturum (1996)10,11 / Genel Yorum No. 25

11. Devletler, herkesin oy kullanma hakkına sahip olabilmesi ve bu hakkı kullanabilmesini sağlamak amacıyla etkili tedbirler almalıdır. Seçmen kayıt listesinin hazırlanmasının gerekli olduğu hallerde, kayıtlar yapılmalı ve kaydı sınırlayacak engeller ortaya konmamalıdır. Kayıt için ikametgâh şartlarının getirildiği hallerde, bu şartlar makul olmalı ve evsizleri oy kullanma hakkından mahrum edecek düzenlemeler getirilmemelidir. Kayıt veya oy kullanmanın engellenmesi, seçmenlerin baskı altında tutulması ve tehdit edilmesi ceza kanunlarıyla yasaklanmalı ve bu kanunlar işlerlik kazanmalıdır. Seçmenlerin eğitimi ve kayıt kampanyaları 25. maddedeki hakların bilinçli bir toplum tarafından kullanılmasının güvence altına alınması açısından gereklidir.”¹

Yine Türkiye’nin taraf olduğu Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi barınma hakkına ilişkin gerekli tedbirleri almakla devletleri yükümlü kılmaktadır. Sözleşmenin yetkili organı olan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’nin ilgili genel yorumunda;

“6. Oturum (1991) / Genel Yorum No. 4

YAŞAMAYA ELVERİŞLİ KONUT HAKKI

(Sözleşme’nin 11. Maddesinin 1. Paragrafı)

1. Sözleşme’nin 11. maddesinin, 1. paragrafına göre, taraf Devletler herkese, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkını sağlamalıdır. Bu standart, “yeterli beslenmeyi, giyinmeyi, konut hakkını ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de” içerir...”²

¹http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf Sayfa 78

²http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf sayfa 142

Uluslararası sözleşmeler ile iç hukukun farklılık arz ettiği durumlar Anayasa’da 90. maddede düzenlenmiştir.

“D. Milletlerarası andlaşmaları uygun bulma

MADDE 90

.....

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

Yukarıda zikredilen uluslararası sözleşmeler yanında seçme ve seçilme hakkı temel bir hak olarak Anayasa’da da güvence altına alınmıştır. Anayasa’nın ilgili hükmü uluslararası sözleşmelerle uyumlu bir biçimde hiçbir ayırım olmadan 18 yaşını dolduran her Türk vatandaşının seçme ve halkoylamasına katılma hakkını tanımaktadır.

“II. Seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları

Madde 67

.....

(Değişik: 17.5.1987-3361/1 md.; 23.7.1995-4121/5 md.) Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir.

Bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir.

.....”

Maddede “Bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir” hükmü mevcuttur. Seçme ve seçilme hakkının tanınması bakımından 298 sayılı STHSKHK’nun ilgili hükümlerine baktığımızda ise Anayasa ve uluslararası sözleşmelerle uyumlu bir düzenleme ile karşılaşmaktayız.

“Seçmen:

Madde 6 – (Değişik: 27/10/1995 - 4125/1 md.)

Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.”

298 sayılı kanunun seçmen olamayacakları belirleyen 8. maddesinde de evsizler ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

“Seçmen olamayanlar:

Madde 8 – Aşağıdaki kimseler seçmen olamazlar:

- 1. Kısıtlı olanlar,*
- 2. Kamu hizmetinden yasaklı olanlar”*

Görüldüğü üzere Anayasa ve 298 sayılı kanundaki düzenlemelerde sokakta veya ADNKS’ne dahil edilmeyen çadır vb. yerlerde yaşamak zorunda bırakılan kişilerin seçmen olamayacağına ve oy kullanamayacağına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Ancak 298 sayılı kanunun 33. maddesindeki düzenleme ile Anayasa’da tanınan hakkın kullanımını ortadan kaldırmaktadır.

Seçmen kütüklerinin düzenlenmesine ilişkin 298 sayılı kanunun ilgili hükmü şu şekildedir;

“Seçmen kütüğü düzenlenmesi:

Madde 33 – (Değişik: 17/5/1979 - 2234/1 md.)

(Değişik birinci fıkra: 13/3/2008-5749/4 md.) Seçmen kütüğü; adres kayıt sistemindeki bilgiler esas alınarak

Yüksek Seçim Kurulunca belirlenecek usul ve esaslara göre her yıl yeniden düzenlenir; sürekli bilgi toplama ile her seçim döneminde güncelleştirilir.

Düzenleme, sürekli güncelleştirme ve genel denetleme kural, yöntem ve teknikleriyle Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğünün bilgi işlem; ilke, kural ve yöntemleri Yüksek Seçim Kurulunca düzenlenecek genelge ile belirlenir.

....”

Seçmen kütüklerinin düzenleme yöntemine ilişkin madde evsizlerin seçmen olmasını imkansız kılmakta ve bu durumdaki yurttaşların seçme haklarını ortadan kaldırmaktadır.

Uluslararası sözleşmeler devletlerce seçmen kütüklerinin adrese dayalı olarak düzenlenebileceğini ancak bu durumda evsizlerin oy verme hakkını kullanmasını sağlayacak ek önlemler alınmasını öngörmektedir.

298 sayılı kanunun 33. maddesindeki düzenleme, Anayasa’nın 67. maddesinde belirtilmiş sebeplerden biri de değildir. Kanundaki düzenlemede herhangi bir istisna ve alternatif yöntem bulunmamaktadır.

Yine, Anayasa’nın temel hakların sınırlanması ile ilgili 13. maddesine göre “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz” hükmü bulunmaktadır.

Evsizlerin oy hakkından mahrum edilmesi sonucunu doğuran düzenleme Anayasa'nın 13. maddesinde zikredilen ölçülülük ve demokratik toplum düzenin gereklerine de aykırıdır. 33.Maddedeki düzenleme ile Anayasal bir hakkın kullanımını tümüyle ortadan kaldırılmakta ve hakkın özüne dokunmaktadır.

Mevcut durumda evsizlerin seçmen olmalarını ve oy kullanmalarını engelleyen, Anayasa ve uluslararası sözleşmelerde güvence altına alınan seçme hakkını ortadan kaldıran düzenleme, tamamen seçmen kütüklerinin düzenlenmesi ile ilgili yöntemden kaynaklanmaktadır.

Ekmek alırken, toplu taşıma aracına binerken diğer yurttaşlarla aynı ücreti ödeyen, kazandığı her kuruştan aynı oranda vergi ödeyen evsiz yurttaşların seçme hakkının ortadan kaldırılması sonucunu doğuran bu düzenleme yurttaşlar arasında ekonomik durum temelli ayrımcılığa da yol açmaktadır. Ayrımcılık Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmeler ve Anayasa'da yasaklanmıştır.

298 sayılı kanunun 33. maddesi Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) geniş bir yetki alanı tanımaktadır. Alınabilecek ek önlemlerle evsiz ya da çadırlarda yaşayan yurttaşların seçme hakkını kullanabilmeleri sağlanabilir.

Derneğimiz tarafından evsiz yurttaşların oy kullanma hakkını kullanması konusundaki ayrımcılığın ortadan kaldırılması konusunda geçmiş yıllarda YSK'ya yapılan başvurular 298 sayılı kanunun 33. Maddesi gerekçe gösterilerek reddedilmiştir. Ve ayrımcı uygulama devam etmektedir.

Yapısal bir ayrımcılık alanı yaratan ilgili kanun maddesinin değiştirilmesi insan haklarının geliştirilmesi ve yasaların ayrımcı hükümlerden arındırılması bağlamında Kurumunuzun görev alanına girmektedir.

SONUÇ VE İSTEM:

Kurumunuzca, ayrımcılığın önlenmesi için derneğimizin başvurusu konusunda inceleme yapılması, kurumunuz yönetmeliği gereği derneğimiz başvurusunun incelenmeye alınmaması halinde resen inceleme yapılmasını ve ayrımcılığın önlenmesi için yukarıdaki açıklamalarımız ve resen takdir edilecek gerekçelerle;

- 1- Tarafsız gibi görünen ilgili düzenlemenin (298 sayılı kanunun 33. Maddesi) sonuçları itibariyle ayrımcılığa yol açtığının tespiti,
 - 2- Kurumunuzca ayrımcılık tespiti yapılması halinde, Evsiz yurttaşların 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılacak Cumhurbaşkanlığı ve 28.Dönem Milletvekili Genel Seçimi'nde oy kullanma haklarının kurumunuzca izlenmesi,
 - 3- Kararınız ve yapacağınız izleme sonuçlarına ulusal ve uluslararası organlara yönelik raporlarınızda yer verilmesine ve bu durumun ortadan kaldırılması için öneriler geliştirilmesine,
 - 3- Alacağınız kararın TBMM ve YSK ile paylaşılmasına,
- başvurumuzun sonucu konusunda derneğimize bilgi verilmesini talep ederiz.

Saygılarımızla,

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
Yönetim Kurulu Başkanı
Nejat TAŞTAN